

การประกอบสร้างความเป็นนักโทษในงานเขียนสารคดี
ของอรสม สุทธิสาคร
Construction of Prisoners in Orasom Suddhisakorn
Documentaries

อติพงษ์ เพ็ชรเกิด^{1*} และ เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์¹

Atiphong Peatchkerd^{1*} and Premvit Vivattanaset¹

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000

¹ Doctor of Art Program in Thai Student, School of Liberal Arts, University of Phayao,
Phayao Province 56000

*Corresponding author: yai_crazy@hotmail.com

Received: September 27, 2019; Revised: January 1, 2020; Accepted: February 21, 2020

บทคัดย่อ

การประกอบสร้างความเป็นนักโทษในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร เป็นการ
ตอกย้ำให้ผู้อ่านทราบถึงอัตลักษณ์ของนักโทษด้วยกลวิธีทางภาษา 2 กลวิธี คือ กลวิธีทางศัพท์
และกลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม กล่าวคือ กลวิธีทางศัพท์เป็นกลวิธีที่สื่อให้เห็น
ถึงความคิดและมุมมองของนักเขียนเกี่ยวกับนักโทษ ซึ่งปรากฏจำนวน 2 กลวิธี คือ การใช้
คำศัพท์หรือวลี และการอ้างถึงส่วนใหญ่ ส่วนกลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรมเป็น
กลวิธีของการใช้คำศัพท์ขยายความให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจและเชื่อมั่นในตัวบทมากยิ่งขึ้น
ซึ่งปรากฏจำนวน 6 กลวิธี คือ การใช้ประโยคแสดงเหตุผล การใช้มูลบท การใช้สหบท การใช้
ความเปรียบ การใช้คำแสดงทัศนภาวะ และการใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์ โดยการประกอบ
สร้างความเป็นนักโทษดังกล่าวส่งผลให้ภาพลักษณ์ของนักโทษถูกตีความและนำเสนอผ่าน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพแทนนักโทษผ่านสารคดีไทยในรอบ 2 ทศวรรษ
(พ.ศ.2540-2559)”

มุมมองของนักเขียนสารคดีที่ถ่ายทอดผลงานตามข้อเท็จจริง จนนำไปสู่การสร้างความจริงให้แก่สังคม

คำสำคัญ: การประกอบสร้าง, นักโทษ, สารคดี, อรรถสม สุทธิสาคร

Abstract

Construction of prisoners in Orasom Suddhisakorn's nonfiction writing emphasizes readers to perceive the identity of prisoners with two strategies; the first is lexicalization and the second is discourse pragmatic strategies. The lexicalization relates to the strategy that shows the writer's points of view to the prisoners, using lexical and phrasal selection and homophoric referencing. For discourse pragmatic strategy, it is applicable to intensify the context through word selection, enhancing the readers' understanding and confidence in the text. They are 6 strategies; reasoning, presuppositions, intertextuality, metaphor, modality and syntax. This construction created the image of a prisoner interpreted and presented through the perspective of a non-fiction writer who conveyed the facts of the prisoner construction which leads to the creation of the truth for society.

Keywords: Construction, Prisoners, Documentaries Orasom Suddhisakorn

บทนำ

ปัญหาอาชญากรรมเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพของสังคมไทยมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้รัฐจึงสร้างมาตรการควบคุมด้วยการออกกฎหมายลงโทษผู้กระทำผิดเพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อคนในสังคม โดยมาตรการดังกล่าวมีลำดับชั้นความหนัก-เบาต่างกันไป ตั้งแต่การเปรียบเทียบปรับ ริบทรัพย์สิน การถูกจองจำ จนถึงลำดับขั้นสุดท้ายคือการประหารชีวิต แม้รัฐจะปฏิบัติทุกวิถีทางเพื่อให้สังคมเกิดความสงบ ทว่าปัญหานี้ยังคงทวีความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากสถิติการรับแจ้งและจับกุมกลุ่มคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินที่รับแจ้งทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2557 พบการรับแจ้งคดีความทั้งสิ้น 46,264 คดี สามารถจับกุมผู้ต้องหาได้จำนวน 23,190 คดี และ พ.ศ. 2558 พบว่ามีกรรับแจ้งคดีความทั้งสิ้น 48,195 คดี สามารถจับกุมผู้ต้องหาได้จำนวน 23,438 คดี จากสถิติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาอาชญากรรมมีอัตราการก่อเหตุเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีจำนวนนักโทษเพิ่มมาก

ขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งในปัจจุบันมีนักโทษที่ถูกควบคุมในทัณฑสถานจำนวนกว่า 300,000 คน (แผนปฏิบัติการกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2559–2562, 2558, หน้า 5)

อย่างไรก็ตามเมื่อคำพิพากษาถึงที่สุด นักโทษจะถูกควบคุมตัว ณ ทัณฑสถาน ซึ่งเป็นสถานที่กักกันนักโทษและฟื้นฟูพฤติกรรมเสียให้กลับตนเป็นพลเมืองดี ไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกครั้ง ในขณะที่เดียวกันนักโทษยังจะได้รับ การฝึกอบรมพัฒนาทักษะฝีมือในการประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อให้สามารถเลี้ยงชีพตนเองได้เมื่อพ้นโทษ อันนำมาซึ่งการเป็นที่ยอมรับจากคนในสังคม แต่ถึงกระนั้น สังคมไทยยังคงปิดกั้นและไม่ให้ออกาสนักโทษมากนัก ดังจะเห็นได้จากการปฏิบัติต่อนักโทษทั้งการบอกล่าจากคนในสังคมถึงพฤติกรรมในการก่อคดี หรือการถูกนำเสนอด้านสื่อประเภทต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้ย่อมส่งผลให้เกิดการตอกย้ำภาพลักษณ์ในเชิงลบต่อนักโทษ เป็นเหตุให้ภาพลักษณ์นี้ยังถูกผลิตซ้ำให้เห็นถึงความอันตรายและความเป็นส่วนเกินของสังคมมากขึ้นตามไปด้วย (บัณฑิต ทิพย์เดช, 2560, หน้า 151) ประกอบกับสังคมไทยที่เป็นสังคมพระพุทธศาสนา พฤติกรรมต่าง ๆ ของนักโทษจึงถูกมองว่าเป็นปฏิปักษ์กับหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมไปโดยปริยาย จนกล่าวได้ว่านักโทษเป็นกลุ่มคนที่ถูกสังคมตราไว้แล้วว่ามีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากระเบียบปฏิบัติของสังคม (จันทิมา เอี่ยมมานนท์, 2549, หน้า 314) จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าสังคมได้จัดวางพื้นที่และกำหนดให้นักโทษเป็นเสมือนคนชายขอบที่ถูกมองในแง่ลบอยู่ตลอดเวลา เป็นเหตุให้เกิดการลดทอนคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในอดีตการลงโทษผู้กระทำผิดมิได้คำนึงถึงสุขภาพอนามัยหรือความจำเป็นขั้นพื้นฐานของนักโทษแต่ประการใด เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายในการลงโทษเพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษ ประกอบกับมีความคิดว่าผู้กระทำผิดไม่มีสภาพความเป็นมนุษย์อยู่อย่างสมบูรณ์ จึงไม่สามารถอบรมสั่งสอนให้กลับตนเป็นคนดีได้ ดังนั้นการลงโทษจึงต้องกักขังในสถานที่ที่ทุกข์ยาก ทั้งนี้ วัณรัตน์ ศิวะนารถ (2556, หน้า 33) ได้กล่าวถึงสภาพของเรือนจำและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังในสมัยอยุธยาว่า ผู้ต้องขังจะถูกจองจำไว้ในสถานที่สำหรับคุมขัง ซึ่งมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น ตรู เรือนจำ ขุม คุก ตะราง ทิม สนม แต่สถานที่ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ คุกและตะราง ลักษณะของคุกและตะรางในสมัยนั้นจึงมีสภาพความเป็นอยู่ที่น่าเวทนา เนื่องจากสร้างด้วยไม้ไผ่เป็นคอกหรือกรง ไม่มีที่คุ้มแดดกันฝนเหมือนในปัจจุบัน ทำให้ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์ทรมาน นอกจากนี้จดหมายเหตุ Du Royaume de Siam ของ ลาลูแบร์ (Simon de La Loubère) ราชทูตฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชปี ค.ศ. 1688 ยังได้นบันทึกเกี่ยวกับสภาพของนักโทษในกรุงศรีอยุธยาไว้ตอนหนึ่งว่า “...ใส่ตรวน

เชือกผูกเอวต่อกันไป ผูกติดท้ายพวกออกมาเที่ยวขอทานกิน...” ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า นักโทษในสมัยก่อนต้องหาอาหารกินเอง ด้วยการไปขอข้าวจากชาวบ้าน ไม่ได้ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐแต่อย่างใด โดยรัฐทำหน้าที่เพียงคุมขังไม่ให้หลบหนีเท่านั้น

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา รัฐบาลให้ความสำคัญในการบริหารกิจการเรือนจำและการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของนักโทษมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มีการนำข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติมาปรับใช้กับการปฏิบัติต่อนักโทษให้มีความเป็นสากลและเป็นไปตามหลักมนุษยธรรมมากยิ่งขึ้น ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้ความสำคัญด้านสิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก ช่วยให้นักโทษได้รับความคุ้มครองด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และได้รับสิทธิประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การได้รับที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม การรักษาพยาบาล และการได้รับสิทธิในการติดต่อกับบุคคลภายนอก เป็นต้น ส่งผลดีต่อการฝึกอบรมนักโทษทั้งด้านพฤตินิสัยและด้านวิชาชีพ อีกทั้งยังเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้นักโทษสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อให้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุขต่อไป

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ประเทศไทยได้มีการปฏิบัติต่อนักโทษที่เป็นไปตามหลักสากลมากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัจจุบันปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ทั่วโลกให้ความสำคัญในฐานะที่เป็น อารยธรรมโลก (World Civilization) ดังปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) ข้อ 1 ที่ระบุไว้ว่า “บุคคลชอบที่จะมีสิทธิและเสรีภาพประดามีที่ระบุไว้ในปฏิญญานี้ ทั้งนี้โดยไม่มีกรจำแนกความแตกต่างในเรื่องใด ๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความเห็นทางการเมือง หรือทางอื่นใด ชาติหรือสังคมอันเป็นที่มาเดิม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นใด นอกจากนี้การจำแนกข้อแตกต่างโดยอาศัยมูลฐานแห่งสถานะทางการเมืองทางตุลาณาหรือทางเรื่องระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนซึ่งบุคคลสังกัดจะทำได้ ทั้งนี้ไม่ว่าดินแดนดังกล่าวจะเป็นเอกราชอยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเองหรืออยู่ภายใต้การจำกัดแห่งอธิปไตยอื่นใด” ปฏิญญาดังกล่าวทำให้เห็นถึงความพยายามของมนุษย์ที่ต้องการวางระบบความคิดให้คนทั่วโลกเกิดความคำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ตั้งแต่การยอมรับในความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี ชาติกำเนิด สิทธิต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานมาจากความชอบธรรมอย่างเท่าเทียมกัน (ชะวั้งชัย ภาคินธู, 2548, หน้า 3)

แม้ว่าเรื่องลัทธิมนุษยชนจะมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น แต่ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนยังคงปรากฏอยู่ให้เห็นอยู่ต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากหลายสาเหตุ เช่น ระบบเศรษฐกิจ การเมืองแบบเผด็จการ อำนาจนิยม ระบบทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมความเชื่อที่ ล้าหลังจนก่อมายาคติแบบผิด ๆ ที่ไม่ศรัทธาคคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเท่าเทียมกัน ทำให้เกิดความรุนแรงและสนับสนุนการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนจนฝังรากลึกมาจนถึง ปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ชัดชัดเจนจากนักโทษที่แม้จะพ้นโทษมาแล้วแต่สังคมส่วนใหญ่ยังคงปิดกั้น โอกาส ส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อนักโทษอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นการจำกัดสิทธิ ในการสมัครงานบางประเภท การถูกสังคมดูหมิ่น หรือการถูกบอกเล่าถึงคดีที่ได้เคยก่อมา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถูกผลิตซ้ำผ่านคนในสังคม และผ่านสื่อต่าง ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นจน หล่อหลอมเป็นอคติที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของนักโทษสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันเรื่องราวของนักโทษถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ดังเช่น สื่อ ภาพยนตร์หลายเรื่องที่มีการนำเสนอภาพของนักโทษ อาทิ ภาพยนตร์เรื่อง Escape from Alcatraz (พ.ศ. 2522), The Shawshank Redemption (พ.ศ. 2537) และ The Green Mile (พ.ศ. 2542) ฯลฯ ภาพยนตร์เหล่านี้ได้จำลองภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของนักโทษ การดิ้นรนต่อสู้ แม้กระทั่งภาพของคุกที่สื่อออกมาในรูปแบบของความโหดเหี้ยมทั้งจากผู้คุมและจากนักโทษ ด้วยกันเอง ซึ่งได้สร้างสรรค์ออกมาและนำเสนอความน่ากลัวของคุกผ่านสื่อภาพยนตร์ (อัญมณี ภักดีมวลงชน, 2552, หน้า 2) นอกจากนี้สื่อภาพยนตร์แล้ว การนำเสนอเรื่องราวของ นักโทษ ยังถูกนำเสนอผ่านสื่อประเภทอื่นด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสิ่งพิมพ์ประเภท สารคดีที่มีลักษณะการเขียนที่นำเสนอเรื่องราวของนักโทษอย่างตรงไปตรงมา

สารคดีเป็นงานเขียนประเภทหนึ่งที่น่าเสนอประเด็นของนักโทษ ด้วยรูปแบบงาน เขียนที่เป็นการนำเสนอเรื่องจริงผ่านภาษาที่สร้างสรรค์ สื่อความหมายชัดเจน และตรง ประเด็น จึงเป็นกฎเกณฑ์ที่บังคับให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้เรื่องราวนั้นถูกเขียนมาจากเรื่องจริง ไม่มีการปรุงแต่งใด ๆ หากแต่คุณลักษณะประการหนึ่งของภาษาที่ไม่ควรมองข้าม นั่นคือ การแฝงความเชื่อ ทัศนคติ หรือค่านิยมบางอย่างในตัวบท ดังที่ ฌูร์พร พานโพธิ์ทอง (2556, หน้า 30) กล่าวว่า “ภาษาเป็นแหล่งสะสมมโนทัศน์ ความคิด ความเชื่อ และทัศนคติ” ทำให้ งานเขียนประเภทสารคดีที่ผู้อ่านเข้าใจว่ามีเนื้อหาที่สะท้อนความจริงอย่างตรงไปตรงมานั้นมี การประกอบสร้างความหมายบางอย่างลงไปในตัวบท ประกอบกับปัจจัยเสริมที่มาจากวิถี ปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมยังช่วยสนับสนุนให้ภาพนั้นดูสมจริงและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุผลที่ “ภาษา” เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางความคิดของนักเขียนไปสู่ผู้อ่าน ดังนั้นการประกอบสร้างความเป็นนักโทษจึงถูกแสดงผ่านกลวิธีทางภาษา (linguistic strategies) ที่นักเขียนใช้ในการผลิตตัวบทเพื่อแฝงวัตถุประสงค์หรือเจตนา มุ่งหมายตามที่นักเขียนต้องการสื่อไปยังผู้รับสารท่ามกลางบริบทการสื่อสารที่แตกต่างกันออกไป โดยจันทิมมา อังคพณชกิจ (2557, หน้า 138–170) ได้นำเสนอกลวิธีทางภาษาเพื่อใช้วิเคราะห์ตัวบทในการสื่อสาร จำนวน 4 กลวิธี คือ กลวิธีทางศัพท์ (lexicalization) กลวิธี การขยายความ (modification) กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม (discourse pragmatic strategies) และกลวิธีทางวาทศิลป์ (rhetorical strategies) ซึ่งกลวิธีทางภาษาดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการแสดงความคิด ทศนคติ หรือเจตนาบางอย่างของนักเขียนเพื่อแนะนำหรือโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านให้เกิดความคิด ความรู้สึก หรือทัศนคติให้ตรงกับนักเขียน นำมาซึ่งการประกอบสร้างความหมายให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับนักโทษที่ถูกจัดวางพื้นที่ให้เป็นเสมือนกับคนชายขอบของสังคม

ปัจจุบันมีนักเขียนหลายท่านที่นำเสนอเรื่องราวของนักโทษผ่านงานเขียนสารคดี เช่น ยุทธ บางขวาง ที่นำเสนอเรื่องราวของนักโทษในแง่มุมต่าง ๆ ที่ตนเองพบเห็นมาในระหว่างที่รับราชการเป็นผู้คุมเรือนจำ อดิศรา สว่างเดือน อดิศักดิ์โทษหญิงที่ได้ถ่ายทอดประสบการณ์การเป็นนักโทษของตนเองให้แก่ผู้อ่านได้รับทราบถึงความยากลำบากภายในเรือนจำ และอีกท่านหนึ่งคือ อรสม สุทธิสาคร นักเขียนอาชีพที่ได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับนักโทษแล้วเสนอผ่านงานเขียนสารคดี จะเห็นได้ว่ามีนักเขียนหลายท่านสนใจนำเสนอเรื่องราวของนักโทษให้แก่บุคคลภายนอกได้รับทราบเพื่อให้สังคมได้รับรู้ถึงอัตลักษณ์ของนักโทษในแง่มุมต่าง ๆ ตามประสบการณ์ของนักเขียนแต่ละคน

อรสม สุทธิสาคร เป็นนักเขียนคนหนึ่งที่น่าสนใจเรื่องราวของนักโทษผ่านงานเขียนประเภทสารคดีอย่างต่อเนื่องและมีความน่าสนใจ เนื่องจากมีการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ทำให้งานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร มีความสมจริงและน่าเชื่อถือเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับรางวัลเชิดชูเกียรติทางด้านกาเขียน “ศิลปินศิลปารท สาขาวรรณศิลป์” ประจำปี 2552 ที่สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (สศร.) กระทรวงวัฒนธรรมมอบให้ก็เป็นสิ่งยืนยันถึงความสามารถของอรสม สุทธิสาคร และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้อรสม สุทธิสาคร ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากกลุ่มผู้อ่านสารคดี ทั้งนี้ผลงานส่วนใหญ่ของอรสม สุทธิสาคร เป็นงานเขียนประเภทสารคดีที่มุ่งนำเสนอวิถีชีวิตของคนชายขอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักโทษ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ถูกมองว่าประพฤติดีตกใจไปจากปกติสถานของสังคม จึงถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่สังคมจัดวาง

เอาไว้ และถูกปิดกั้นโอกาสทางสังคมหลายประการ ดังนั้นการที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่ากลุ่มคนชายขอบเหล่านี้มีอัตลักษณ์อย่างไรจึงขึ้นอยู่กับกรอบการสร้างของนักเขียน โดยในบทความนี้ ผู้เขียนขอเสนอการประกอบสร้างความเป็นนักโทษในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร ผ่านกลวิธีการใช้ภาษา จำนวน 2 กลวิธี คือ กลวิธีทางศัพท์ (lexicalization) และกลวิธีทางวจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม (discourse pragmatic strategies) ดังนี้

การประกอบสร้างความเป็นนักโทษผ่านกลวิธีทางศัพท์ (lexicalization)

กลวิธีทางศัพท์ (lexicalization) เป็นกลวิธีที่เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้คำศัพท์ (lexical choices) เพื่อสื่อแทนประสบการณ์หรือความคิดของผู้ส่งสาร เนื่องจากการเลือกใช้คำศัพท์ของนักเขียนในฐานะของผู้ผลิตรายหนึ่งเป็นเรื่องที่แปรไปตามปัจจัยทางสังคม และมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในวงกว้าง ดังนั้นการใช้คำศัพท์ของนักเขียนย่อมสื่อให้เห็นถึงมุมมองของนักเขียนเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังกล่าวถึง โดยผลงานของอรสม สุทธิสาคร ปรากฏการประกอบสร้างความเป็นนักโทษด้วยการใช้กลวิธีทางศัพท์ จำนวน 2 กลวิธี คือ การใช้คำศัพท์หรือวลี และการอ้างถึงส่วนใหญ่นี้ ดังนี้

1. การใช้คำศัพท์หรือวลี

การใช้คำศัพท์หรือวลี เป็นกลวิธีหนึ่ง que แสดงให้ผู้อ่านทราบถึงมุมมองและความคิดของนักเขียนเกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวถึง เนื่องจากคำศัพท์เหล่านี้มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นการใช้คำศัพท์อื่นนอกเหนือจากศัพท์เดิมที่มีอยู่ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อหรือความคิดบางอย่างของนักเขียนด้วยเช่นกัน โดยผลงานของอรสม สุทธิสาคร ปรากฏการใช้คำศัพท์หรือวลีที่สื่อถึงนักโทษผ่านงานเขียนสารคดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“จะมาจากไหน เป็นผู้ร้ายเป็นอาชญากรโดยสันดาน หรือพลังพลาดประมาท หรือถูกใส่ร้ายป้ายสีหากเมื่อสิ้นคำพิพากษาและก้าวล่วงสู่ประตูกำแพงแข็งแกร่งมั่นคงแห่งนี้ เขาก็ได้ชื่อว่า ‘คนคุก’...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 29)

“ผู้ต้องขังที่หัวใจไม่ได้จะเย็นไปเลย เป็นเพราะปรับตัวไม่ได้ พวกนี้เราต้องให้การรักษา เรามีสถานพยาบาลอยู่ในนี้ บางกรณีถ้าอาละวาดทำร้ายร่างกายตนเองหรือผู้อื่น ก็อาจต้องใส่ตรวน...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 45)

“นักโทษประหารนี่เราไม่อาจทราบได้ว่าคนไหนเป็นนักโทษประหาร เพราะเราไม่มีเครื่องแบบเฉพาะ เราจึงต้องตีตรวน เพราะเขาจะต้องออกมาเยี่ยมญาติออกมาหาหมอหรือออกมาจับจดหมายรับพัสดุเหมือนกัน...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 98)

“มาลียอมรับว่าราตรีไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับรู้เห็นอย่างใดกับการค้ายาเสพติดของเธอแม้แต่น้อย การครองชีวิตอย่างคนทำมาหากินโดยลัทธิสุจริตและขยันหมั่นเพียรของราตรี ไม่เคยยุ่งเกี่ยว ข้อแฉกับอบายมุขใด ๆ เป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนรับรู้ แต่มันคงเป็นคราวเคราะห์ของแพะผู้บริสุทธิ์อย่างเธอ !”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 47)

“ในโลกพันธนาการ ลมหายใจของผู้ยอมเฝ้านถึงอิสรภาพอันหอมหวาน ไม่ว่าใครคนนั้นจะเป็นแพะตัวปลอมหรือผู้กระทำตัวจริง !”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 52)

ข้อความข้างต้นปรากฏการใช้คำศัพท์หรือวลีที่สื่อถึงนักโทษหลากหลายคำ โดยคำศัพท์หรือวลีเหล่านี้ช่วยให้ผู้อ่านทราบถึงสถานะที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างนักโทษกับคนปกติในสังคมผ่านคำศัพท์ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ชื่อเดิมของตน นอกจากนี้กลวิธีดังกล่าวยังได้จำแนกนักโทษออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรกเป็นการใช้คำนามที่สื่อถึงนักโทษโดยตรงไปตรงมา คือคำว่า “ผู้ร้าย, อาชญากร, คนคุก, ผู้ต้องขัง, นักโทษประหาร” และลักษณะที่สองคือการใช้คำนามที่สื่อถึงนักโทษโดยนัย คือคำว่า “แพะผู้บริสุทธิ์, แพะตัวปลอม, ผู้กระทำตัวจริง” การจำแนกเช่นนี้เป็นการแฝงวิธีคิดให้ผู้อ่านทราบว่านักโทษที่อยู่ในเรือนจำมิได้มีเฉพาะคนร้ายไปเสียทั้งหมดเนื่องจากนักโทษบางคนเข้ามาอยู่ในเรือนจำโดยด้วยสาเหตุอื่น ๆ เช่น ถูกใส่ร้าย ไม่รู้กฎหมาย และความอ่อนประสพการณ์ เป็นต้น

2. การอ้างถึงส่วนใหญ่

สารคดีเป็นงานเขียนที่มุ่งนำเสนอความจริง ดังนั้นความน่าเชื่อถือของข้อมูลจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านคล้อยตามไปกับนักเขียน ด้วยเหตุนี้การอ้างถึงส่วนใหญ่อ้างอิงเป็นการกล่าวอ้างถึงบุคคลต่าง ๆ ในสังคมที่สะท้อนให้เห็นว่าคนในสังคมมีค่านิยมในการประพฤติ

ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันจึงเป็นอีกหนึ่งกลวิธีที่อรสม สุทธิสาคร ใช้เพิ่มความน่าเชื่อถือและความจริงในการประกอบสร้างความเป็นนักโทษ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ภายใต้ท่าทีที่เรียบเฉย ห่มคลุมความทุกข์ที่ซุกซ่อนอยู่ข้างในการยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นอาจเป็นกรรมแต่ชาติปางก่อนตามหลักของศาสนา ดูจะเป็นกฎแห่งการปลอบใจตน ได้ดีกว่าวิธีอื่น มันคือการปลอบใจตนที่นักโทษประหารหญิงรายอื่น ๆ ใช้กัน และไม่มีวิธีใดทำให้ใจสงบได้ไปกว่านี้”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 49)

“เราไม่รู้ว่าพระเจ้าสร้างเราแบบไหน ไม่ชอบใช้ชีวิตสบาย ถึงอยู่ที่ไหนเราก็ลำบาก เป็นคนอดทน ตั้งแต่ตีสามตีสี่ทุกวัน นอนก็สี่ห้าทุ่ม บางทีหยุดเทศกาลเราก็อยู่บ้านไม่ได้ไปเที่ยวไหน มันอดทนมาจนเป็นนิสัย เลยอาจไม่รู้ลึกลับลำบากกับชีวิตในที่เท่าคนอื่น ๆ บางทีก็เกลียดตัวเองว่าทำไมเขาสร้างเรามาเป็นแบบนี้ ไม่เหมือนคนทั่วไป คนทั่วไปเขาชอบใช้ชีวิตสบาย เรายังไม่ชอบสบาย ไม่ชอบสนุกสนานเฮฮากับเขา”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 50)

“โลกใบเล็กที่ล้อมรอบด้วยลูกกรงและกำแพงสูง สำหรับหลายคนนี่คือดินแดนแห่งความทุกข์ไร้ซึ่งอิสรภาพ”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 63)

“ที่นี่เธอได้พบกับแฟนคนแรก และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน จนมีลูกเล็ก ๆ คนหนึ่ง แต่แล้วความรักที่ดูเหมือนจะราบรื่นของเธอก็กลับมีอุปสรรคจากการคุกคามของโจรร้ายที่ คนสมัยนั้น รังเกียจอย่างที่สุด”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 67)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การอ้างถึงส่วนใหญ่ได้ตอกย้ำให้ผู้อ่านเชื่อว่าเนื้อหาที่ปรากฏในงานเขียนนั้นมีความน่าเชื่อถือ เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในสังคมมีความคิดเกี่ยวกับคุกและนักโทษที่คล้าย ๆ กัน ดังปรากฏผ่านคำว่า “นักโทษประหารหญิงรายอื่น ๆ, คนทั่วไป, สำหรับหลายคน, คนสมัยนั้น” การอ้างถึงเช่นนี้ช่วยให้ผู้อ่านเชื่อถือในข้อมูลของนักเขียนมากยิ่งขึ้น เพราะนักเขียนได้อ้างถึงคนส่วนใหญ่ในสังคมที่เห็นพ้องไปในทิศทาง

เดียวกันว่าคุณก็เป็นสถานที่ที่มีแต่ความทุกข์ ไม่มีอิสรภาพ และเป็นสถานที่ที่อุดมไปด้วยโรคติดต่อร้ายแรง

การประกอบสร้างความเป็นนักโทษผ่านกลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม (discourse pragmatic strategies)

กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม (Discourse Pragmatic Strategies) เป็นกลวิธีที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ข้อความโดยพิจารณาที่กลวิธีทางศัพท์และการขยายความตัวบทนั้นภายใต้บริบทภายนอกตัวบทที่สัมพันธ์กับความรู้ ความคิด สถานการณ์ และข้อมูลทางด้านสังคม วัฒนธรรมประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งหากผู้รับสารไม่มีความรู้ด้านสถานการณ์และทางสังคม วัฒนธรรมแล้วอาจส่งผลให้ไม่เข้าใจข้อความที่กำลังอ่านหรือเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ทางภาษาศาสตร์ด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์และความรู้ด้านวาทกรรมด้วย จากการศึกษางานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร พบว่ามีการประกอบสร้างความเป็นนักโทษด้วยการใช้ทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม จำนวน 6 กลวิธี คือ การใช้ประโยคแสดงเหตุผล การใช้มูลบท การใช้สหพท การใช้ความเปรียบ การใช้คำแสดงทัศนภาวะ และการใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์ ดังนี้

1. การใช้ประโยคแสดงเหตุผล

การใช้ประโยคแสดงเหตุผลเป็นการแสดงให้อ่านทราบถึงเนื้อความสองส่วน คือ เนื้อความที่เป็นสาเหตุและเนื้อความที่เป็นผลลัพธ์ ซึ่งการใช้ประโยคแสดงเหตุผลในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร แสดงให้เห็นถึงการหล่อหลอมตัวตนของนักโทษว่ามีที่มาและสาเหตุอย่างไร ดังนี้

“...กรณีของศิลปิน อาจารย์ดนตรีวัย 39 ปี เป็นกรณีที่น่าสนใจแก่ผู้ที่รับฟังรับรู้มากที่สุดคดีหนึ่ง ด้วยเขาไม่ได้เป็นผู้ร้ายโดยสันดาน แต่เพราะปัญหาทางการเงินทำให้เขาต้องทยอยนำเครื่องดนตรีของโรงเรียนไปจำนำ 20 ชิ้น ต่างกรรมต่างวาระ ด้วยความเชื่อด้วยขาดความรู้ด้านกฎหมาย แลเช่นที่คนไทยธรรมดา ๆ ทั้งประเทศ (ยกเว้นผู้มีอาชีพทางกฎหมาย) เป็นกัน ทำให้เขาต้องตกเป็นจำเลยของกรมเจ้าสังกัด ในข้อหาเจ้าพนักงานยึดออกทรัพย์”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 90)

“เพราะความโลภตัวเดียว ถึงต้องมาอยู่อย่างนี้ มันทุกข์ที่สุดในชีวิต ถ้ามองย้อนกลับไป ใครเอาเงินมากองเป็นร้อยล้าน พันล้าน จะไม่หันกลับไปอีกแล้ว สิ่งที่เราทำมันบาป เหมือนฆ่าคนทั้งโลก กรรมเวรมีจริง คิดว่าคงไม่มีชีวิตออกไปแล้ว คงจบชีวิตลงในคุกนี่เอง”
(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 37)

“ เพราะสามี เป็นอย่างนี้ เขาถึงทำให้เราต้องเข้ามาอยู่ที่นี่’ เป็นคำเปิดใจของ แสงทอง”
(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 64)

“แต่ก็เป็นเพราะเครือข่ายในธุรกิจขายตรงนี่เอง ที่ชักนำให้เธอต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับคดียาเสพติดครั้งร้ายแรงที่จะพลิกชีวิตเธอไปตลอดกาล”
(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 53)

“ศาลแนะนำว่าให้เธอประนีประนอมยอมความ แต่เพราะความที่ไม่รู้กฎหมาย และเชื่อทนายมากเกินไป จึงทำให้เธอต้องรับโทษจำคุกในที่สุด”
(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 105)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอรสม สุทธิสาคร ใช้ประโยคแสดงเหตุผลให้ผู้อ่านทราบถึงสาเหตุที่ทำให้คนปกติกลายเป็นนักโทษ คือ ความประมาท ความไว้วางใจ ความโลภ และความอ่อนประสบการณ์ชีวิต ซึ่งกลวิธีนี้ช่วยประกอบสร้างให้ผู้อ่านเห็นว่านักโทษที่อยู่ในเรือนจำไม่ได้เป็นผู้ร้ายไปเสียทั้งหมด แต่ยังมีผู้บริสุทธิ์ที่เคราะห์ร้ายปะปนอยู่ด้วยเช่นกัน

2. การใช้มูลบท

การใช้มูลบทเป็นการใช้ภาษาเพื่อสื่อข้อความที่ทำให้เข้าใจได้โดยว่ามีข้อความอื่น ๆ หรือมีเหตุการณ์บางอย่างปรากฏขึ้นมาก่อนหน้าแล้ว หรือมีเจตนาบางอย่างที่แฝงมากับคำ หรือประโยคประเภทแสดงความคิดหรือความเชื่อ ซึ่งการใช้มูลบทจะทำหน้าที่ในการต่อยอดความคิดความเชื่อบางประการ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เนื่องจากเป็นเรือนจำหญิง บางครั้งการที่ผู้หญิงอยู่ร่วมกันมากเป็นเรือนพัน ย่อมเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้นได้เป็นธรรมดา ส่วนใหญ่เป็นการตบตีกันชุดเล็ก ๆ ตามแบบของผู้หญิง”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 192-193)

“ปกติผู้ต้องขังที่คดีตัดสินเด็ดขาดแล้ว ทางเรือนจำจะรู้ล่วงหน้าว่าจะปล่อยตัวเมื่อไร ก่อนกำหนดปล่อยประมาณ 2 เดือน ทางเรือนจำจะขึ้นรายชื่อติดประกาศไว้ให้ทราบ และจะต้องเตรียมจัดการคืนทรัพย์สินของฝากของผู้ต้องขังให้พร้อม...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 196)

“ชีวิตในเรือนจำ ราวที่บอกว่าคุณไม่ทำผิดกฎระเบียบ ก็ไม่ลำบากอะไรนัก อย่างไรก็อยู่ได้ เพราะถึงอยู่ในโลกภายนอก เธอก็ไม่เคยใช้ชีวิตสุขสบาย เป็นวิถีอันเป็นปกติของเธอเช่นนั้น”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 50)

“แม้ว่าอิสรภาพของรุ่งจะถูกปิดประตูไปแล้วนับแต่ศาลฎีกาตัดสินจำคุกตลอดชีวิต ความหวังที่จะเห็นเส้นขอบฟ้าหลังกำแพงสูงดับวูบลงหลังจากประตูเรือนจำปิดลง...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 129)

“แม้โลกหลังกำแพงจะได้ชื่อว่าเป็นนรกบนดินของใครต่อใคร แต่ยายดวงพรก็ทำให้ที่แห่งนี้กลายเป็นสวรรค์ได้ หากสวรรค์หมายถึงความสุข”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 200)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่างานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร มีการตอกย้ำความเชื่อที่มีต่อนักโทษ ด้วยการนำเสนอความคิดความเชื่อที่สังคมหรือคนส่วนใหญ่รับรู้กันดีอยู่แล้วมานำเสนอซ้ำอีกครั้ง เพื่อเป็นการตอกย้ำถึงความมีอยู่จริงของความคิดความเชื่อดังกล่าว เช่น ความคิดความเชื่อที่ว่า การติดคุกเหมือนกับการตกนรกเพราะไร้อิสรภาพ หรือแม้แต่การนำเสนอให้เห็นว่าในเรือนจำมีกฎระเบียบซึ่งนักโทษแต่ละคนล้วนเป็นผู้ที่เคยละเมิดกฎระเบียบของสังคมมาก่อน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสงบในการอยู่ร่วมกัน นักโทษจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด

3. การใช้สหบท

การใช้สหบทเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งในการประกอบสร้างความเป็นนักโทษที่ปรากฏในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร โดยกลวิธีนี้เป็นการใช้ตัวบทเพื่อช่วยตอกย้ำให้ผู้อ่านทราบถึงข้อเท็จจริงของนักโทษผ่านความคิด น้ำเสียง หรือข้อมูลจากบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องและมีการตอบสนอง ตอบโต้ หรือมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ระยะแรกที่เข้ามา ทางเรือนจำปลูกฝังด้านศีลธรรม ไม่ว่าจะเป็นที่ต่างจังหวัดหรือบางขวาง ปลูกฝังให้รู้จักคุณงามความดี ผมเคยอ่านหนังสือของท่านพุทธทาสซึ่งเป็นพระที่ผมเคารพนับถือมาก ท่านบอกว่าทำชั่วทำงานง่าย สบายแล้วจะลำบาก ทำดีทำงานลำบากแล้วจะสบาย ผมมองเห็นเลยว่าความชั่วนี้มันทำแล้วได้รับโทษทีหลัง ผมหลงทางระยะแรกเท่านั้น ก็พยายามศึกษาธรรมะบ้าง ช่วยตัวเองได้นิดหน่อย...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 41)

“เกินกว่าครึ่งของผู้หญิงที่เข้ามาอยู่ในนี้ เป็นเพราะปัญหาเรื่องผู้ชาย เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ เรื่องครอบครัว เมียหลวงเมียน้อย หรือปัญหาความกดดันต่าง ๆ ที่เกิดจากผู้ชายเป็นต้นเหตุ”

“คือคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่ระดับผู้ใหญ่ของทัณฑสถานหญิง...เรือนจำหญิงแห่งใหญ่ที่สุดของประเทศที่มีสมาชิกอยู่นับด้วยเรือนพัน...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 184)

“จากบทความ ‘แบบพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำ’ โดยนที จิตสง่า แบ่งประเภทของผู้ต้องขังในเรือนจำตามพฤติกรรมได้ถึง 11 ประเภท...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 55)

“เจ้าหน้าที่ฝ่ายสังคมสงเคราะห์บอกเล่าว่าผู้ต้องขังที่เข้ามาสู่เรือนจำต้องผ่านการจำแนก เพื่อพิจารณาสาเหตุของการกระทำผิด...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 19)

“ในทางจิตวิทยา ความคิดเรื่องการชดใช้โโทษบาปนี้ อย่างน้อยเป็นสิ่งปลอบประโลมให้ใจของเธอเบาสบายคลายทุกข์ลงได้ มิเช่นนั้นกองทุกข์คงทับหนักยิ่งเกินใจจะแบกรับ...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 86)

“ด้วยกฎระเบียบของกรมราชทัณฑ์ที่บัญญัติไว้ ทำให้จำปาไม่สามารถออกจากเรือนจำเพื่อส่งพี่สาวของเธอไปสู่การเดินทางครั้งสุดท้าย”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 14)

ข้อความข้างต้นพบว่า ในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร มีการใช้สหพทกล่าวอ้างถึงตัวบทอื่นเพื่อแสดงให้ผู้อ่านเห็นว่าตัวบทนั้นมีการปรากฏผ่านความคิด น้ำเสียง หรือข้อมูลจากบุคคลอื่นอยู่ก่อนแล้ว อาทิ หลักธรรมทางพุทธศาสนา ผลวิจัยของนักวิชาการ ศาสตร์ทางจิตวิทยา และกฎระเบียบข้อบังคับของกรมราชทัณฑ์ โดยการใช้สหพทนี้ช่วยดยกย้าให้ผู้อ่านตระหนักถึงการมีอยู่จริงของข้อมูล และเพิ่มความน่าเชื่อถือให้แก่งานเขียนสารคดีด้วยเช่นกัน

4. การใช้ความเปรียบ

การใช้ความเปรียบ เป็นกลวิธีทางภาษาอย่างหนึ่งที่ใช้เขียนใช้ภาษาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันหรือคล้ายคลึงกัน มาเปรียบเทียบกับกันด้วยการพรรณนาให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพอันส่งผลต่อการรับรู้และเข้าใจในความเป็นนักโทษมากยิ่งขึ้น โดยงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร ปรากฏการใช้ความเปรียบ ดังข้อความต่อไปนี้

“เรือนจำเปรียบเสมือนสังคฆหนึ่งหรือโลกอีกโลกหนึ่งเลยก็ว่าได้ เพียงแต่โลกในนี้มีกฎเกณฑ์ให้ยึดถือปฏิบัติมากมาย”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 54)

“ลูกกรงที่กั้นขวางเธอกับโลกแห่งอิสระภาพภายนอก อีกนัยหนึ่งก็คืออุปสรรคที่กั้นขวางบทบาทหน้าที่ของความเป็นแม่ ไม่มีโอกาสได้อบรมสั่งสอนดูแลเลี้ยงลูกอีกต่อไป มันคือความเจ็บปวดที่เกินทนสำหรับลูกผู้หญิงเพศแม่ทุกคน แต่ก็ต้องจำทน”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 69)

“เราอยู่ฝ่ายปกครองเหมือนแม่บ้าน เราทำงานให้เกิดความเรียบร้อยไปวันหนึ่ง ๆ ตอนเย็นต้องอยู่เวรตรวจ มีปัญหาอะไร ผู้ต้องขังเป็นอะไรต้องรู้หมด...”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 19)

“วันนี้ในบ้านหลังใหญ่ที่ก้าวเดินเข้ามาเพื่อชดใช้กรรม ยายบุญตากำลังค่อย ๆ เรียนรู้การให้อภัยตนเองทีละน้อย ๆ”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 132)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอรสม สุทธิสาคร มีการใช้ความเปรียบเพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นภาพของคุกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการเปรียบเทียบคุกเหมือนกับบ้านหลังใหญ่ที่มีสมาชิกหลายคน ซึ่งนักโทษแต่ละคนล้วนมีหน้าที่ที่ต้องทำตามที่ได้รับมอบหมาย นอกจากนี้ นักเขียนยังใช้ความเปรียบให้ผู้อ่านมองเห็นภาพความลำบากของคุก ด้วยการเปรียบเทียบคุกให้เป็นเสมือนกับโลกจำลองที่โหดร้ายใบหนึ่งสำหรับนักโทษ เนื่องจากสถานที่นี้ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพ และอุดมไปด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มากมายที่นักโทษจะต้องปฏิบัติตามเพื่อชดใช้กรรมที่ตนเองได้ก่อมาในอดีต

5. การใช้คำแสดงทัศนภาวะ

การใช้คำแสดงทัศนภาวะ เป็นกลวิธีการใช้คำเพื่อแสดงความคิดเห็นและความเชื่อมั่นของนักเขียนที่มีต่อสิ่งที่ตนเองกล่าวถึง ว่าสิ่งที่กำลังกล่าวถึงนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยกลวิธีนี้ช่วยสร้างให้งานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร มีความสมจริงของเหตุการณ์ต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มีห้องเดี่ยวอยู่สองห้องในชั้นล่างของเรือนคนไข้แห่งนี้ที่ได้เห็นเป็นห้องสำหรับขังผู้ต้องขังโรคจิตที่พยายามฆ่าตัวตายหรืออาละวาดคลุ้มคลั่ง หน้าห้องมีกุญแจดอกใหญ่ลิ้นอกไว้ชั้นหนึ่ง เบื้องหลังเป็นลูกกรงกันเป็นความจำเป็นที่ต้องทำเช่นนั้นเพื่อป้องกันการฆ่าตัวตายและการอาละวาดคลุ้มคลั่ง”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 129)

“แรกเข้าไปเรียนจำ ผู้ต้องขังต้องผ่านสถานพยาบาลหมดทั้งสิ้น ทุกคนต้องผ่านการตรวจภายในเพื่อป้องกันการลักลอบนำเฮโรอีนหรือยาเสพติดซุกซ่อนมาในช่องคลอด”

(อรสม สุทธิสาคร, 2540, หน้า 189)

“ความเสียใจอย่างถึงที่สุด หมดลินความหวังใด ๆ เห็นแต่ทางมืดมิดทอดรออยู่ข้างหน้า ทำให้เธอเคืองแค้นทุกสิ่งทุกอย่าง มันเป็นภาวะทางอารมณ์ที่ยากเกินจะหักห้ามใจ”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 94)

“ไม่เพียงมีปัญหาในระหว่างกัน ยังมีเรื่องของพี่น้องวงศาคณาญาติเข้ามาสร้างความวุ่นวายสร้างรอยร้าวฉาน ทำให้สายสัมพันธ์ในครอบครัวแย่”

(อรสม สุทธิสาคร, 2546, หน้า 116)

“จากสถานะผู้มีอันจะกินคนหนึ่งในแม่ฮ่องสอนที่ใคร ๆ ก็เรียกขานกันว่าแม่เลี้ยงกลับแปรเปลี่ยนเป็นคนสิ้นเนื้อประดาตัวในช่วงข้ามคืน เพียงแค่การไปข้องเกี่ยวกับเพื่อนที่ค้ายาเสพติดเพียงครั้งเดียว แม้จะโดยไม่ได้ตั้งใจ ก็ทำให้ชีวิตทั้งหมดของแก้วตาจบดับลงนับแต่นั้น”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 56)

จากข้อความข้างต้นปรากฏคำแสดงทัศนภาวะคือคำว่า “ต้อง, ทำให้, ก็ทำให้” ที่ช่วยให้ผู้อ่านทราบถึงความมั่นใจในทัศนะของผู้เขียน ซึ่งจากตัวอย่างได้แสดงทัศนะให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันภายใต้กฎระเบียบของเรือนจำเป็นสิ่งที่นักโทษทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากนักโทษแต่ละคนมีภูมิหลังและพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นการปฏิบัติตามกฎระเบียบจะช่วยให้นักโทษอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

6. การใช้โครงสร้างประโยคเพื่อแสดงความสัมพันธ์

การใช้โครงสร้างประโยคเพื่อแสดงความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นกลวิธีที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ซึ่งในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร พบว่าฝ่ายที่ถูกกระทำส่วนใหญ่มักจะเป็นนักโทษ และผู้กระทำมักจะเป็นสถาบันหรือองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือนักโทษ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ระบบของทัณฑสถานเอื้อและช่วยสนับสนุนให้ผู้ซึ่งได้ทำกิจกรรมหลายสิ่งหลายอย่างอันนำไปสู่การจัดการชีวิตที่ดี”

(อรสม สุทธิ

สาคร, 2555, หน้า 30)

“การเข้าสู่โครงการชุมชนบำบัดช่วยปรับสภาพจิตใจ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ สอนให้มองโลกในมุมบวก และยังสอนให้ แก้และพัฒนาศักยภาพของตนเองทั้งร่างกายและจิตใจ”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 73)

“โครงการชุมชนบำบัดของทางเรือนจำได้มอบชีวิตใหม่ให้กับเธอ”

(อรสม สุทธิสาคร, 2555, หน้า 74)

จากข้อความข้างต้นอรสม สุทธิสาคร ใช้กลวิธีการใช้โครงสร้างประโยคเพื่อแสดงความสัมพันธ์ สื่อให้ผู้อ่านทราบถึงการช่วยเหลือของเรือนจำในการฟื้นฟูพฤติกรรมเสียและจิตใจของนักโทษให้กลับมาเป็นปกติด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้นักโทษเหล่านี้มีสุขภาพกายและใจเพื่อเตรียมความพร้อมในการกลับสู่สังคมภายนอกต่อไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำที่มีจุดมุ่งหมายเปลี่ยนแปลงผู้ถูกกระทำจากด้านลบให้เป็นด้านบวกนั่นเอง

สรุปผล

การประกอบสร้างความเป็นนักโทษในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในตัวตนของนักโทษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวตนในด้านบวกที่ปรากฏให้เห็นผ่านกลวิธีทางภาษา อาทิ การใช้คำศัพท์หรือ วลีร่วมกับคำที่สื่อถึงนักโทษด้วยคำศัพท์ที่ตรงไปตรงมาตรงมาเช่นคำว่า คนคุก ผู้ต้องขัง และอาชญากร คำศัพท์ดังกล่าวเป็นคำเรียกนักโทษที่ช่วยบ่งบอกถึงสถานะของนักโทษที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป ประกอบกับการใช้คำศัพท์เรียกนักโทษด้วยคำว่า แพะตัวปลอม หรือแพะบริสุทธ์ ยังช่วยให้ผู้อ่านเห็นว่านักโทษบางคนไม่ได้เป็นคนที่มิมีนิสัยโหดร้ายแต่เป็นผู้บริสุทธ์ที่ถูกใส่ความ ซึ่งกลวิธีนี้สอดคล้องกับการประกอบสร้างความเป็นนักโทษด้วยการใช้ประโยคแสดงเหตุผลที่อธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจว่านักโทษในเรื่องจำมิได้มีนิสัยโหดร้ายหมดทุกคน เพราะนักโทษบางคนต้องโทษด้วยสาเหตุของความประมาท ขาดความรู้ในการดำเนินชีวิต หรือตกเป็นแพะรับบาปในคดีความจนกลายมาเป็นนักโทษในปัจจุบัน นอกจากนี้การใช้โครงสร้างประโยคเพื่อแสดงความสัมพันธ์ยังช่วยให้ผู้อ่านทราบวาระหว่างที่นักโทษที่อยู่ในเรื่องจำนั้นได้ผ่านการฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัย ทัศนคติ ตลอดจนได้รับการฝึกฝนวิชาชีพมาเป็นอย่างดี ซึ่งกลวิธีเหล่านี้ช่วยให้ผู้อ่านเปิดใจยอมรับในตัวตนของนักโทษภายหลังจากพ้นโทษมากยิ่งขึ้น

นอกจากการประกอบสร้างความเป็นนักโทษในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร จะนำเสนอมุมมองในด้านบวกของนักโทษแล้ว งานเขียนของอรสม สุทธิสาคร ยังสะท้อนมุมมองในด้านลบเพื่อเตือนมิให้ผู้อ่านกระทำผิดกฎหมาย หรือดำเนินชีวิตด้วยความประมาทจนกลายเป็นนักโทษด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการใช้ความเปรียบที่เปรียบเทียบกับผู้อ่านเห็นว่าเรื่องจำเป็นเสมือนสถานที่ที่โหดร้ายแห่งหนึ่งสำหรับนักโทษ เนื่องจากอุดมไปด้วยกฎระเบียบไร้ซึ่งอิสรภาพ และต้องอยู่ร่วมกันอย่างแออัดกับนักโทษคนอื่น ๆ การใช้ความเปรียบเช่นนี้ช่วยให้ผู้อ่านทราบถึงความยากลำบากของการใช้ชีวิตในเรือนจำเนื่องจากไม่มีคุณภาพชีวิตและไร้ซึ่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้การประกอบสร้างความเป็นนักโทษด้วยการใช้คำแสดงทัศนภาวะ ก็เป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่ตอกย้ำให้ผู้อ่านเห็นว่าเมื่อกลายมาเป็นนักโทษแล้วจะส่งผลเสียต่อตนเองและครอบครัวมากเพียงใด ด้วยเหตุนี้การประกอบสร้างความเป็นนักโทษด้วยกลวิธีดังกล่าวจึงเป็นเสมือนการใช้วาทกรรมข่มขู่เพื่อเตือนสติผู้อ่านมิให้หลงระเหิดความผิดได้เป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่าการประกอบสร้างความเป็นนักโทษของอรสม สุทธิสาคร มีการนำเสนอ มุมมองทั้งในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งมุมมองทั้งสองด้านมีการสร้างให้เกิดความน่าเชื่อถือแก่ ผู้อ่านมากยิ่งขึ้นด้วยการใช้มูลบทที่ตอกย้ำให้เห็นความเป็นจริงของวิถีความเป็นอยู่ในเรือนจำ ของนักโทษ แม้ชุดความจริงเหล่านี้จะเป็นความคิดและความเชื่อที่ผู้อ่านหลายคนทราบกันดีอยู่แล้ว แต่การนำมากล่าวซ้ำจึงช่วยตอกย้ำให้ผู้อ่านเกิดความเชื่อมั่นในข้อมูลมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับการอ้างถึงส่วนใหญ่ว่าสะท้อนให้เห็นว่าคนในสังคมมีค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันก็เป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้อ่านคล้อยตามไปกับเนื้อหาที่อ่าน นอกจากนี้ การใช้สทบทที่อ้างถึงความคิด น้ำเสียง หรือข้อมูลจากบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น ผลการวิจัย ศาสนา นักวิชาการ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้ การประกอบสร้างคุณสมบัติจริงด้วยเช่นกัน การประกอบสร้างเช่นนี้ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในตัวนักโทษและตีความนักโทษผ่านงานเขียนสารคดีได้อย่างชัดเจนและถูกต้องตามสภาวะการณ์จริงได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมราชทัณฑ์. (2558). **แผนปฏิบัติการราชการ กรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2559–2562**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- จันทิมา อังคพณิชกิจ. (2557). **การวิเคราะห์ข้อความ (Discourse Analysis)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จันทิมา เขียมานนท์. (2549). **การศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอดส์ในสังคมไทย ตามแนวปฏิพนธ์วิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ชะวชชัย ภาติณฐ์. (2548). **กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัณฑิต ทิพย์เดช. (2560). **คนชายขอบในสารคดีของอรสม สุทธิสาคร : กรณีศึกษาอุดมการณ์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและสังคมวัฒนธรรม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

- วิญรัตน์ คิวะนารถ. (2556). ปัญหาการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ.
- อรสม สุทธิสาคร. (2540). **คุก ชีวิตในพันธนาการ**. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- อรสม สุทธิสาคร. (2546). **นักโทษประหารหญิง**. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- อรสม สุทธิสาคร. (2555). **การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้พิพากษากับผู้ต้องขัง**. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- อัญมณี ภักดีมवलชน. (2552). **การสื่อสารภาพตัวแทนของคุกชายในภาพยนตร์ไทย : ศึกษากรณีภาพยนตร์เรื่อง “น.ช. นักโทษชาย”**. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.